

küş ve çevresinde hüküm sürdü. Bu dönemde Zenâte büyük bir güç kazandı, diğer bazı kolları da buldukları merkezlerde yönetimi ellerine aldı. Tilimsân'da Ya'lâvîler, Sicilmâse'de Hazrûniler hüküm sürüyordu. İfrenîler'den Ebû'n-Nûr, Endülüs'te Ronda'yı (Runde) zaptederek orada dördüncü Benî İfren emirliğini tesis etti (405/1014). Murâbıtlar'ın kuruluşu öncesinde Mağrib-i Aksâ da Zenâte'den birçok kabilenin veya kabile topluluğunun hâkim olduğu bir mozaik görünümündeydi. Fas üzerindeki Endülüs Emevîleri-Fâtımî rekabetini Emevî-Zenâte rekabeti takip etti; Zenâte kabilesinden Zîrî b. Atıyye el-Mağrâvî Fas'ta kontrolü eline geçirdi. Bir süre onun hâkimiyetinde kalan şehir daha sonra Mağrâve, Benî İfren ve Miknâse arasında hâkimiyet mücadelesine sahne oldu. Miknâse kabilesi geri çekildiği halde diğer iki kabile, Fas'ın Murâbıtlar'ın hâkimiyeti altına girdiği tarihe kadar (462/1070) bu mücadeleyi sürdürdü. XI. yüzyılın ikinci yarısında kurulan ve Ağmât'ı Zenâte'nin elinden alarak geçici başşehir edinen Murâbıtlar bu emirliklerin tamamını egemenliklerine aldılar; siyasal birliği sağlamanın yanı sıra Batı Mağrib'i Mâlikî mezhebine bağlı dinî bir anlayış çerçevesinde birleştirdiler.

Murâbıtlar'ın son dönemlerinde Zenâte'nin bazı kolları onların safında yer alırken bazı kolları Muvahhidler'in ordusuna katıldı. Çünkü Muvahhidler'in kurucusu Abdülmü'min el-Kûmî de Zenâte kabilesinin Kûmye koluna mensuptu. Zenâte bu devletin aslı unsurunu teşkil eden üç Berberî kolundan biriydi (diğerleri Masmûde ve Sanhâce). İbn Tûmert'in mensup olduğu Masmûde birinci sırada, Abdülmü'min el-Kûmî'nin Merakeş'e getirip orduda görevlendirdiği Kûmye ise ikinci sırada yer alıyordu. Zenâte birlikleri Muvahhidler'in Endülüs'teki hıristiyan devletlerle yaptıkları savaşlara katıldılar. Zenâte kabilesinin bölgede etkinliklerini gösterdikleri asıl dönem ise Muvahhidler'in çöküşü sırasında başladı. Bu yıllarda Zenâte'ye mensup Benî Abdülvâd, Tilimsân'da Abdülvâdîler (Zeyyânîler) Devleti'ni kurarken yine aynı boydan olan Benî Merîn, Merakeş'i ele geçirip Muvahhidler'in nüfuzuna son verdi ve Merînîler Devleti'ni tesis etti. Merînîler'in yerini alan Vattâsîler de Zenâte'ye mensuptu. Zenâteliler arasında önceleri Hâricîlik yayılmış olsa da zamanla tamamına yakını Mâlikî mezhebini benimsemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 26; V, 316, 494; VIII, 47, 422, 616, 622-624, 665; IX, 322-377, 450,

566-569; İbnü'l-Kattân el-Merrâkûsî, *Nağmü'l-cümân* (nşr. Mahmûd Ali Mekki), Beyrut 1410/1990, s. 253 vd.; İbn Abdülmelik, *ez-Zeyl ve't-tekmile li-kitâbejil-Mevsûl ve's-Sıla* (nşr. Muhammed b. Şerîfe), Rabat 1984, II, 428; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, III, 17, 22; İbn Ebû Zer', *el-Enisü'l-muğrib*, Rabat 1972, s. 134, 136, 141, 164; *el-Hulelü'l-meşîyye fi zikri'l-ağbârî'l-Merrâkûşîyye* (nşr. Süheyl Zekkâr - Abdülkâdir Zimâme), Rabat 1979, s. 22, 32-33, 86, 122-123, 130, 136, 184-186; Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, *A'mâlü'l-a'lâm* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1424/2003, II, 356-365; İbn Haldûn, *el'İber*, VI, 13, 231-232; Himyârî, *er-Ravzü'l-mi'âr*, s. 126, 135-136, 441; Hasan el-Vezzân, *Vasfû İfrîkiyye*, I, 36-38, 194-196, 364; II, 7, 16, 127; Ahmed b. Muhammed el-Makkarî, *Nefhu'l-tîb* (nşr. Yûsuf M. el-Bikâî), Beyrut 1998, I, 258, 277, 300-310; VI, 87-100; M. Abdullah İnân, *'Asrû'l-Murâbiîn ve'l-Muvahhidîn fi'l-Mağrib ve'l-Endelûs*, Kahire 1411/1990, I, 80-81, 136, 231-253, 275-277, 294, 418; II, 116, 176, 198, 271, 334, 376; Lütfî Şeyban, "Endülüs Emevî Hanedanına Karşı Bir İktidar Denemesi: Endülüs Emevîleri Hâciblerinden el-Mansûr Muhammed İbn Ebî Âmir (366/976-392/1002)", *İslâmî Araştırmalar*, XI/3-4, Ankara 1998, s. 250-272; G. Marçais, "Zenâte", *J.A.*, XIII, 520-521; C. Hames, "Zenâta", *Et*² (İng.), XI, 442-443.

LÜTFİ ŞEYBAN

ZENB

(bk. GÜNAH).

ZENBİLLİ ALİ EFENDİ

(ö. 932/1526)

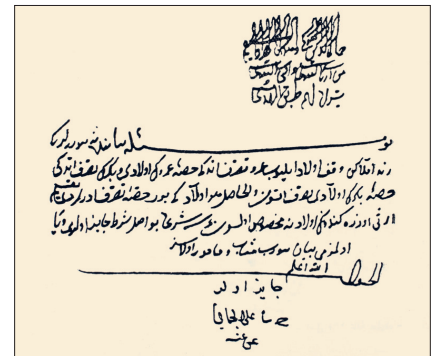
Osmanlı müftüsü ve âlimi.

Fahreddin er-Râzî'nin soyundan gelen Cemâleddin Aksarâyî'nin torunu Ahmed Çelebi'nin oğludur. Cemâleddin Aksarâyî'nin neslinden geldiği için çağdaşı diğer devlet ve ilim adamı akrabaları gibi Cemâlî nisbesiyle anılır. Fetva almak üzere kendisine başvuranların işlerini kısa sürede sonuçlandırmak için evinin penceresinden sarkıttığı zembille soruları alıp cevapları yine zembile koyup vermesinden dolayı halk arasında "Zenbilli müftü, Zenbilli Ali Efendi" olarak tanınmıştır. Doğum tarihine ve yerine dair kesin bilgi yoktur. Cavit Baysun, 932'de (1525) ileri bir yaşta vefatını ve tahsiliyle hizmet sürelerini göz önüne alarak Fâtih Sultan Mehmed'in ilk saltanat yıllarında (1444-1446) doğmuş olduğunu söyler (*J.A.*, III, 85). Hüseyin Hüsameddin'e göre Amasya'da Eslem Hatun (İslâm) mahallesinde dünyaya gelmiştir (*Amasya Tarihi*, I, 105, 321). Ancak onun birçok kişiyi Amasyalı gösterme gayreti göz önüne alınarak buna şüpheyle bakılmalıdır. Bazı kaynaklarda ise Karamanlı di-

ye zikredilir. Cemâlî ailesinin Aksaray'da ikamet ettiği ve daha sonra bu aileden bazı kişilerin İstanbul'a göçtüğü bilinmektedir; bu sebeple onun Aksaray'da doğduğu ileri sürülmektedir.

Zenbilli Ali Cemâlî Efendi ilk eğitimini, Pîrî Mehmed Paşa'nın annesi tarafından dedesi olan Lârendeli Mevlânâ Hamza'dan aldı. Ardından İstanbul'a gidip Molla Hüseyin'in derslerine devam etti. Molla Hüseyin müftülüğe tayin edilince Bursa'ya giderek burada Sultâniye müderrisi olan Mevlânâ Hüsâmzâde Mustafa Efendi'den ders okumaya başladı. Öğrenimini tamamlayınca Hüsâmzâde onu kendisine müîd edindi ve kızı ile evlendirdi. Fâtih Sultan Mehmed zamanında Edirne'de, Mecdi'ye göre Ali Bey Medresesi, Hoca Sâdeddin'e göre Taşlık Medresesi müderrisliğine getirildi. Ayrıca padişah tarafından kendisine 5000 akçe ile birlikte elbiseler gönderildi. Karamânî Mehmed Paşa veziriâzam olunca siyasî rakibi Sinan Paşa ile Zenbilli Ali Efendi arasındaki yakın münasebetten dolayı onu önce Edirne'de Beylerbeyi Medresesi'ne, ardından Sirâciye Medresesi'ne sürdürdü ve ücretini düşürdü. Bunun üzerine görevinden istifa eden Ali Cemâlî, Halvetiyye şeyhi Mes'ûd-i Edirnevî'nin hizmetine girdi ve onun desteğini almaya çalıştı. Daha sonra İstanbul'a taşındı. Burada, Sinan Paşa'nın yanı sıra dönemin birçok aydınının bağlandığı Konyalı Şeyh İbnü'l-Vefâ Muslihuddin Mustafa'nın tekkesine devam edip onunla sık sık görüştü. Fâtih Sultan Mehmed'in vefatı ve Sadrazam Karamânî Mehmed Paşa'nın yeniçeriler tarafından katlinin ardından tahta çıkan II. Bayezid döneminde yeniden müderrisliğe geçti. Mecdi'ye göre II. Bayezid bir gece rüyasında Ali Cemâlî'yi görmüş, onunla gö-

Zenbilli Ali Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 343)

ZENBİLLİ ALİ EFENDİ

rüşüp konuşmak istemiş, Ali Cemâli Efendi, "Selâtin ile mülâkat ebgaz-ı mubâhâttır" diyerek bunu kabul etmemiş, ancak padişah yine de ona Bursa'da Hudâvendigâr (Kaplıca) Medresesi müderrisliğini vermişti (Şekâik Tercümesi, s. 303). Hoca Sâdeddin ve Atâi ise Amasya müftülüğünü gönderildiğini yazarlar. Bu ikinci bilginin daha doğru olduğu söylenebilir. Muhtemelen II. Bayezid onu, saltanata gelmesinde etkili rol oynayan Cemâli ailesinden Çelebi Halîfe'nin (Cemâl-i Halvetî) oturduğu Amasya'ya özellikle yollayıp şeyhine bağlılığını göstermek istemiştir.

Ali Cemâli Efendi, Amasya müftülüğünden sonra Bursa'da Hudâvendigâr Medresesi'ne, ardından Bursa Sultâniyesi'ne (Yeşilcami Medresesi) tayin edildi. Mecdî, Bursa'da müderrisliği sırasında (kendisi istemediği halde) şehrin müftülüğünün de ona verildiğini yazar. 1486'da Amasya Beyazıt Medresesi'nin inşası tamamlanınca müderrislik göreviyle yeniden oraya gitti ve Amasya müftülüğünü de üstlendi. Bu sırada Amasya'da idareci olarak bulunan Şehzade Ahmed'in, 896'da (1491) oğulları Murad ile Alâeddin'in sünnet düğününde hocası Birgilizâde Mustafa Efendi'yi oradaki ulemânın önüne geçirmesi üzerine Cemâli Efendi görevini bıraktı ve İstanbul'a döndü. Ancak bunda, Acem asıllı ulemâyaya yakınlık duyduğu söylenen Şehzade Ahmed'e karşı Amasya'daki Sünnî mutasavvıf ve âlimlerin gösterdikleri tavırın da etkisinin bulunduğu göz önüne alınmalıdır. Mecdî, II. Bayezid'in, Amasya'daki medresesini izinsiz terkedip gelmesinden dolayı öfkelenip onu azlettiğini yazar. Belki de bu sebeple altı ay kadar bekleyen Ali Cemâli Efendi, II. Bayezid'in onun için İstanbul'da açtığı Sultan (Beyazıt) Medresesi'nin müderrisliğine tayin edildi. İlmî seviyesine uygun olmayan bu medresenin kendisine verilmesini kabulde tereddüt gösterince Semâniye medreselerinden birine nakledildi. Bu görevde iken amcazadesi Çelebi Halîfe ile birlikte hacca gitti. Ancak Mekke'de bazı karışıklıkların çıkması üzerine bir yıl Mısır'da beklemek zorunda kaldı ve hac vazifesini ertesi yıl yerine getirebildi. Kendisi Mısır'da iken İstanbul müftüsü Efdalzâde Hamîdüddin Efendi vefat etmiş (908/1503), müftülük ona verilmiş, dönünceye kadar fetva yetkisi Sahn-ı Semân müderrislerine bırakılmıştı. Muhtemelen 910 (1504) yılının ortalarına doğru İstanbul'a gelen Ali Cemâli Efendi fetva makamına oturdu; II. Bayezid buna ilâveten 911'de (1505-1506) İstanbul'da yaptırdığı, bugün Türk Vakıf Hat Sanatları Mü-

Tercüme-i Şekâiku'n-nu'mâniyye'de Zenbilli Ali Efendi'yi tasvir eden minyatürlü sayfa (TSMK, Hazine, nr. 1263, vr. 159^a)

zesi olan medresenin müderrisliğini haftada bir gün ders okutmak üzere 50 akçe ile kendisine verdi, ayrıca Osmanlı ülkesinin değişik yerlerindeki hayratının vakıflarına 912'de (1506-1507) nâzır tayin etti. Bundan sonra, İstanbul'daki Beyazıt Medresesi müderrisliğiyle II. Bayezid'e ait evkafın nezâret cihetinin şeyhülislâmlığa dönüşecek olan İstanbul müftülerine verilmesi âdet haline geldi.

II. Bayezid'in ardından tahta çıkan Yavuz Sultan Selim de Zenbilli Ali Efendi'yi saltanatı süresince müftülük görevinde bıraktı. Kanûnî Sultan Süleyman döneminde ölümüne kadar bu görevde kaldı. Kanûnî zamanında Rodos adasının fethinde bulundu ve camiye çevrilen Saint Jean Katedrali'nde ilk cuma namazını kıldırdı. 929'da (1523) iş göremeyecek kadar hasta olunca Kanûnî Sultan Süleyman nâib tayin etmesini istedi; o da Şeyh Bahâeddinzâde Muhyiddin Mehmed'i nâib tayin etti. Bu durum ölümüne kadar devam etti, böylece müftülük süresi yirmi dört yıla ulaştı. Vefat tarihinin Şâban 932'den (Ma-

yıs-Haziran 1526) biraz öncesine denk düş-tüğü tahmin edilir. Mezarı Zeyrek'te yapıldığı meşhur ve mektebin haziresindedir.

Kaynaklara göre Zenbilli Ali Cemâli Efendi fıkıh, usul, edebiyat, lugat, nahiv, tefsir ve hadis sahasında otorite sahibi vakur bir ilim adamı idi. Uzun süre fetva makamında kaldığı halde hayatının sonuna kadar tevezuu elden bırakmamıştı. *Risâle-i Hürzü'l-mülûk*'teki ifadeye göre kendisi insanların işlerini kolaylaştırmaktan zevk alır, fetva almak üzere başvuranların işlerini kısa sürede sonuçlandırır. Zenbilli Ali Efendi'nin tasavvufî yönü de vardı. Bundan dolayı bazı eserlerde "Süfî" nisbesiyle kaydedilmiş ve "erbâb-ı hâl, sâhib-i kerâmet" diye gösterilmiştir. Çelebi Halîfe ile İshak Karamânî gibi Halvetiyye şeyhlerinden yakın akrabaları bulunmakla birlikte Zeyniyye tarikatı şeyhi Şeyh Muslihuddin Mustafa'ya intisap etmişti. Onun ilmî meselelerde tâviz vermediği, hatta sert mizaçlı Yavuz Sultan Selim'e bile karşı çıktığı kaynaklarda anlatılır. Görevilerde hukukî kurallar çerçevesinde ceza verileceğini, padişahın emriyle katledilemeyeceklerini, idamın mahkeme kararından sonra müftünün fetvasıyla mümkün olabileceğini çekinmeden padişaha söylediği ve birtakım şahsî uygulamalarının önüne geçtiği, padişahın yetkisinin sınırlarını da belirlediği ileri sürülür. Rivayete göre bir defasında Yavuz Sultan Selim'e "ahkâm-ı şer'iyyeye mugayir" infazda bulunacak olursa hal'i-ne fetva vereceğini açıkça söylemişti. Padişah yönetimde ilgili vereceği kararlara karışmamasını sert bir dille bildirince Zenbilli Ali Efendi izin almadan hiddetle padişahın yanından ayrılmıştı. Bu davranışının yanlışlığını daha sonra anlatan Yavuz Sultan Selim ona iltifatta bulunmuş, Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerini vermeyi teklif etmişti. Zenbilli Ali Efendi ile Yavuz Sultan Selim hakkında anlatılan bu tür rivayetlerin, aslında yeni bir resmî kurum halinde teşekkül etmekte olan şeyhülislâmlık makamının önemini vurgulamaya yönelik olma ihtimali çok yüksektir. Nitekim İstanbul müftülüğü makamının dinî kontrolü sağlayacak biçimde vezirâzam-lık makamı gibi bir şekle bürünmesinin ilk önemli adımlarının onun görevi sırasında atılmıştır.

Zenbilli Ali Cemâli Efendi hayır severliğiyle tanınmış, İstanbul'un değişik yerlerinde cami, meşhur ve mektep inşa ettirmiştir. Bunlardan Alaca Mescid, Galata'da Tersane caddesinde iken 1957'de Azapkapı caddesi açılırken yıkılmıştır. Müftü Ali (Zenbilli Ali) Efendi Camii, Küçük Mus-

tafa Paşa semtindedir; mescid olarak yaptırılmış, 932'de (1525-26) cami haline getirilmiştir. Tek kubbeli, kare planlı Ali Cemâlî Efendi Mektebi, Zeyrek Yokuşu'nda 1523-1525 yılları arasında inşa edilmiştir. 1960'ta ortadan kaldırılan Müftü Hamamı, Fatih Kadı Çeşmesi'nde Müftü Ali Camii yakınında bulunuyordu. Bu hamamın geliri yukarıda sözü edilen camii, mescid ve mektebe vakfedilmiştir. Zenbilli Ali Efendi'nin oğullarından Muhyiddin Mehmed Şah Efendi (Molla Çelebi) *Târih-i Âl-i Osmân*'ın, Rûhî Çelebi bir başka *Tevârih-i Âl-i Osmân*'ın müellifidir. Fudayl Çelebi ise çeşitli manzum ve mensur eserleri olan bir âlimdir. Cemâleddin Mehmed (Cemal Çelebi) kadılık ve valiliklerde bulunmuş, kızı Sitti Şah Hatun, İstanbul'da mescid ve medrese yaptırmıştır.

Eserleri. Ali Cemâlî Efendi'nin ilmî gelişmeleri takip ederek kendisini sürekli yenilediği ileri sürülür ve kitaba da çok meraklı olup çeşitli yerlerden eserler getirdiği belirtilir. Başlıca eserleri şunlardır: **1. Muhtârât mine'l-Fetâvâ (Fetâvâ-yı Ali Efendi).** Hanefî fihhına dair bu telif eserin İstanbul kütüphanelerinde çeşitli nüshaları bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 138; Esad Efendi, nr. 644; Fâtihi, nr. 2387, 2388, 2389; Lâleli, nr. 1154). **2. Muhtasarü'l-Hidâye.** Fıkha dair bir eserdir. **3. Risâle fi hakkı'd-devrân (Risâletü'd-deverân).** Eserde sûfî raksının zikir maksadıyla yapılması durumunda haram olmadığı belirtilir ve eserin biri mensur, diğeri manzum iki nüshasının bulunduğu kaydedilir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hacı Mahmud Efendi, nr. 3093/2) *Risâle fi cevâzi devrâni's-şûfiyye* adıyla kayıtlı nüsha Arapça ve mensurdur. *Âdâbü'l-evsiyâ* adlı ahlâka dair eser Ali Efendi'ye nisbet edilirse de bunun oğlu Fudayl Çelebi tarafından kaleme alındığı tesbit edilmiştir (bk. FUDAYL ÇELEBİ, *Zenbillizâde*).

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546), s. 164-165, 240, 283; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 286; Muhtesibzâde Mehmed Hâkî, *Tercüme-i Şekâik*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1436, vr. 77-79; Lutfi Paşa, *Târih* (nşr. Âli Bey), İstanbul 1341, s. 278; Ramazanî Mehmed Çelebi, *Târih-i Nişancı*, İstanbul 1290, s. 191, 270; *Hırzû'l-mülûk* (haz. Yaşar Yücel, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar* içinde), Ankara 1988, vr. 46^a-48^b; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 120-121, 302, 303, 308, 428; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1280, II, 550-554; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 277; Peçuyulı İbrâhîm, *Târih*, I, 51; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 309, 319, 331, 370; Avvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 14, 65, 119, 132, 160; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Devhatü'l-meşâ-yih*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 721, vr. 5^a-b; *Amasya Târihi*, I, 105-106, 204, 292, 321; III,

Zenbilli Ali Efendi'nin Zeyrek'te inşa ettirdiği mektep ve giriş cephesi önünde yer alan mezarı

130, 236-240, 245; *Sicill-i Osmânî*, III, 488; *Osmanlı Müellifleri*, I, 320; *İlmîyye Salnâmesi*, s. 342-343; *Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi*, II, 665; a.mlf., *İlmîyye Teşkilâtı*, s. 176, 205, 228, 233; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislamı*, Ankara 1972, s. 13; Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, II, 2315, 2502, 2734-2735; R. C. Repp, *The Müfti of Istanbul: A Study in the Development of the Ottoman Learned Hierarchy*, London 1986, s. 197-224; Yusuf Küçükdağ, *II. Bâyezid, Yavuz ve Kanûni Devirlerinde Cemâlî Ailesi*, İstanbul 1995, s. 51-81; İrfan Görkaş, "Zenbilli Ali Efendi'nin Süfi Deveranını Açıklama Risalesi ve Türk Tefekkürüyle İlişkisi", *TDA*, sy. 130 (2001), s. 221-226; R. Ekrem Koçu, "Alaca Mescid", *İst.A.*, I, 574; a.mlf., "Ali Efendi (Zenbilli)", a.e., II, 658; M. Cavid Baysun, "Cemâlî", *İA*, III, 85-88; Halil İnalçık, "Djâmâlî", *El²* (İng.), II, 420.

YUSUF KÜÇÜKDAĞ

ZENBİLLİZÂDE

(bk. MUHYİDDİN MEHMED ŞAH).

ZENC

(الزنج)

Doğu Afrika kökenli siyahî bir grup.

Sözlükte "aşırı susuzluk; boynu uzun, hızlı koşan kimse" anlamlarındaki **zenc** kelimesi, müslüman müellifler tarafından Doğu Afrika'dan getirilen köleleri tanımlamak için kullanılmıştır. Arap kaynaklarında kelimenin etimolojisi hakkında ihtilâf vardır. Arapça sözlüklerde Arapça olarak kaydedilen zencin kökeninin Farsça **zeng** olduğu ileri sürülmüştür ki (Ghada Hassem Talhami, X/3 [1977], s. 451-452) doğrusu bu olsa gerektir. Taberî, Doğu Afrika'dan getirilen bütün köleleri zenc veya "sûdân" şeklinde adlandırır (*Târih*, bk. İndeks). Câhiz ise Etiyopya ve Sudan asıllı zenci köleler için sûdân yanında "humran" tabirini de kullanır (*Resâ'il*, I, 210). İslâm kaynaklarında zencilerin ana vatani olarak

genellikle Doğu Afrika sahilleri ve adaları ile Batı Afrika arasındaki bölge gösterilir. İslâm coğrafyacıları ise zenci ülkesi için Re's Hafûn'un (Cape Guardafui) güneyinden Sûfâle'ye kadar uzanan bölgeye işaret ederler. İbn Havkal, Zenc ülkesinden bahsederken sınırının zengin altın yataklarının bulunduğu Alva Zenc ülkesi olduğunu belirtir. Bilâdüzzenc ve Bahrüzzenc adı verilen yerler Doğu Afrika kıyı boylarıyla Sudan, Etiyopya ve Liberya çöllerini kapsayan bölgeyi içine almaktadır. Zenciler İslâm ülkelerine daha ziyade Kanbalu'dan (Zengibar, Pemba ve Madagaskar) getirilmiştir.

Kaynaklarda Hz. Nûh'un üç oğlundan biri olan Hâm'ın soyundan geldiği rivayet edilen Zencler siyah renkli, yassı burunlu ve kıvrıkcı saçlı olarak tanıılır. Yaşadıkları yerlerin mâmur olmadığı, elbise giymedikleri ve geçimlerini toplayıcılıkla sağladıkları belirtilir. Mutahtar b. Tâhir el-Makdisî zencilerin coğrafyalarında ağaç ve bitki yetişmediğini, bol miktarda maden bulunduğunu, yiyecek ve giyeceklerinin dışarıdan geldiğini kaydeder. Hayvanları henüz evcilleştiremediklerinden veya hayvan bulunmadığından eşyalarını başlarında ve sırtlarında taşıdıklarını ve bölgenin aynı zamanda muz ülkesi diye bilindiğini söyler (*el-Bed' ve't-târih*, IV, 63-70). İslâm coğrafyacıları Afrika'dan getirilen gümüş, inci, kereste, fildişi ve deri gibi pek çok ticarî emtiadan bahsetmelerine rağmen köle ticaretine hiç değinmezler.

İslâm'ın ilk döneminde Mekke ve Medine'de Bilâli Habeşî, Ümmü Eymen, Atâ b. Ebû Rebâh ve Saîd b. Cübeyr gibi zenci köleler bulunmaktaydı. Hz. Peygamber döneminde Mekke ve Medine'deki siyahîler genellikle Habeşistan asıllıydı. Bunların Zenc olarak adlandırıldıklarına dair bilgi yoktur. Habeşistanlılar daha sonraki tarihlerde de ayrı bir kategoriye (Habeşî) da-